Oponentský posudok k habilitačnému konaniu Mgr. Art. Zuzany Liovej, ArtD.

Zuzana Liová síce vyštudovala scenáristiku, no už pri realizácii svojho diplomového scenára *Ticho* sa dostala k réžii. Taká bola doba: na jednej strane priala mladým autorkám a priniesla bezprecedentný nárast ich počtu, na druhej mnohí v tejto situácii videli len ďalšiu variáciu na toxické prerozdeľovanie moci, kedy kinematografia krachovala a finančne výhodnejšie pozície v televíziách a reklamnom priemysle rýchlo obsadili muži.

Dnes, keď sa uchádza o titul docentky v odbore scenáristika a dramaturgia, je však jej skúsenosť neoceniteľná. Liová sa naučila rozumieť tomu, ako napísať scenár tak, aby sa dal režírovať, rozumie úskaliam oboch „remesiel", vie „dramaturgovať" vlastné dielo, ale časom získala cenné skúsenosti aj ako autorka dramaturgickej koncepcie dokumentárnej série i ako dramaturgička hraných diel iných autorov. Jej chápanie toho, ako vzniká film na priesečníku scenára, dramaturgickej koncepcie a réžie je v jej generácii výnimočné.

Vraj sú ženy trpezlivejšie a pokornejšie. V prípade Zuzany Liovej to však skutočne platí: od jej televízneho debutu som obdivovala jej precíznosť, pokoru, chuť venovať projektu dostatok času napriek rýchlosti a premenlivosti doby.

V oboch svojich prvých filmov Liová spracúva tému, ktorá je paradoxne veľmi blízka téme naznačenej v úvode tohto posudku: situácia v kinematografii, do ktorej Liová vstúpila, bola jednoznačne toxická, no práve táto toxicita priniesla prvé generácie ženských autoriek. A témou Liovej filmov je metonymicky alebo koincidentálne, práve toxicita, v tomto prípade rodinných vzťahov. Nejde však o povrchné uchopovanie témy ale od začiatku sa Liová snaží zasadiť ich do širšieho kontextu sociálnych a politických vzťahov.

Dom je typickým príbehom takejto toxicity, keď rodičia, najmä otec, nasledujú už nefunkčný tradičný vzorec. Doslova stavajú dom pre svoje dcéry, aby si ich k sebe priestorovo aj ekonomicky pripútali. Formy vzdoru sú rôzne. Jedna dcéra sa vymkne prvá a je z rodiny vykázaná na základe výberu údajne nevhodného partnera. Druhá dcéra pokorne trpí, no túži po štúdiu v zahraničí a stáva sa ľahkou obeťou nerovnovážneho vzťahu s učiteľom angličtiny.

Liovej filmy nikdy neboli feministické ukričaným spôsobom politických agitiek, vždy išlo o precízne analýzy rodinných, dejinných a spoločenských konštelácií. Hoci do samotného procesu dramaturgie konkrétnych diel nevidím, verím, že práve takto sa prejavila aj ako dramaturgička ďalších diel. Jej dramaturgické uchopenie seriálu *Prvá* je veľmi dobrým príkladoch veľkej pozornosti, ktorú celý tvorivý kolektív venoval nielen pátraniu po ženách, nesúcich prvenstvo v rôznych odvetviach spoločenského, kultúrneho a vedeckého vývoja, ale najmä chápaniu ich ukotvenia v konkrétnych spoločenských modeloch a celkovej dynamike širších spoločensko-politických a súčasne užších rodinných, partnerských a psychologických vzťahov a motivácií. V čase vzniku seriálu som s nadšením uvítala aj veľmi hravú formu jednotlivých diel, v ktorých sa od počiatku rátalo s hybridnými postupmi, ktoré vidíme aj v oboch častiach režírovaných samotnou Liovou: hovoriace hlavy sa striedajú so statickými fotografiami, tie sú kombinované s kresbou a počítačovo rozpohybovávané tak, aby do výrazu prenikli aj rôzne nenápadné významové pointy, dôrazy, vizuálne skratky komentujúce samotný príbeh.

Rovnako bol pre mňa zjavením hraný debut Marka Škopa: hoci jeho tvorbu som už predtým poznala a fandila jej, čaro jeho dokumentárnych filmov spočívalo aj na hre s ilustrovaním a inscenovaním téz. Nikdy by som nepovedala, že zdanlivo banálny nápad nakrútiť príbeh starnúcej alkoholickej herečky

potom vydá na tak pozorne vystavanú psychologickú štúdiu rodinných vzťahov v napojení na – toxicky sa meniacu – umeleckú a kultúrno-politickú ale aj sociálnu klímu.

Ide o výnimočne presný obraz vzťahu matky, herečky, ktorá sa podvolila vplyvnému manželovi a opustila rodinu, a jej syna, ktorý celý život trpel syndrómom opusteného dieťaťa až sa ich cesty stretli v rovnakom bode, kedy sa z oboch stali náhradnou rodinou (v prípade syna manželkou a v prípade matky kolegami i manželom) opustených alkoholických trosiek. Keď v závere filmu syn matku topí, nevieme, či ide o obraz vzájomného pôrodu, alebo krstu: obaja sa musia znovuzrodiť, obaja musia znovuzrodiť toho druhého, a obaja sa musia nanovo nejakým spôsobom znovuzrodiť aj do spoločenskej reality. *Eva Nová* neostala tézou, ale vďaka pozornej dramaturgickej práci s motívmi, psychologickými motiváciami a trópickými presahmi sa stala aj kritikou oceňovaným filmom.

Nech je svetlo, ďalší príklad Liovej dramaturgickej spolupráce s Markom Škopom, je už priam majstrovské dielo, aké v slovenskej kinematografii vídame málokedy. Je dôkazom skutočne plodnej spolupráce, pri ktorej je evidentné, ako obaja zúčastnení, scenárista a režisér Škop ale najmä dramaturgička Liová autorsky zrejú. Pre mňa ako ženu bolo vždy frustrujúce, ako v pozadí ostával Liovej dramaturgický vklad do oboch Škopových diel. Cítim ho intuitívne vo vzájomnej dôvere dvoch citlivých a nadaných ľudí, ktorí sa spoločne snažia chápať zložité vlákna rodinných väzieb aj ich v tomto prípade tragickú toxicitu napojenú nielen na dynamiku fungovania regionálneho, ale aj svetového spoločenstva. V čase vzniku filmu ma poznámky o nadnárodnom ovládaní iritovali, dnes som ich však ochotná prehliadnuť: aj keď verím, že film je postavený na tak presnom vrstvení drobných detailov, vrátane majstrovského vedenia hercov, scénografických a psychologických detailov, nadväzovania akcií a reakcií, že zopár dialógov môže byť zbytočných. Postavy sú totiž veľmi presne zasadené tak do regionálneho a štátno-ekonomického, ako aj do nadnárodného, na skrytom imperializme postaveného kontextu.

Priznám sa, že zo všetkých dramaturgických spoluprác Zuzany Liovej pre mňa najmenej funguje najnovší film *Ema a smrtihlav,* vychádzajúci zo scenára Petra Krištúfka a režírovaný Ivetou Grófovou. Záujmy všetkých zúčastnených autorov a autoriek podieľajúcich sa na tvorbe filmu sa stretli, všetci už vytvorili filmy o toxicite rodinno-spoločenských konštelácií. No spojenie historickej témy so spomaleným tempom a snahou o surrealistické obrazy v mojich očiach zostalo kdesi na pol cesty a film je pre mňa žánrovo neprehľadný. V procese tvorby obrazov akoby unikali psychologické motivácie, ktoré v predchádzajúcej Liovej tvorbe boli precízne prepojené s procesom tvorby metafor. Jej vlastné filmy i filmy, na ktorých sa podieľala ako dramaturgička boli silné práve v autenticite a presnosti detailov a zároveň v jednotnosti žánrov.

No ak môj posudok má byť zároveň príspevkom do diskusie a otvoriť otázky, budem rada, ak si v rámci habilitačnej prednášky a jej obhajoby vypočujem viac o konkrétnych problémoch a riešeniach, a o porovnaní prístupu pri dramaturgovaní vlastných a cudzích filmov. Okrem iného myslím, že pomalosť Liovej vlastnej tvorby spočíva práve v jej prísnej sebakorekcii, a teda aj sebadramaturgovaní, čo mi je ako autorke iného typu nesmierne blízke a sympatické. Aké úskalia priniesli potom všetky konkrétne typy dramaturgie, od kreatívnej dramaturgie seriálu *Prvá* cez seba-dramaturgovanie až po konkrétne spolupráce s inými režisérmi?

Na záver by som rada vyjadrila svoje presvedčenie, že ľudí ako je Zuzana Liová Vysoká škola múzických umení potrebuje ako soľ. Nielen preto, že Liová rozumie vzniku filmu od scenára cez dramaturgiu motívov a trópov až po réžiu, ale je aj cenným človekom v dnešnej dobe neustálych politických bojov a polarizácií, generačných a rodových toxicít, súťaživosti a nevraživosti. Nepotrebujeme heslá a prázdne slová, potrebujeme obyčajnú ľudskú autenticitu, tvorivosť, schopnosť porozumieť svetu v skutočne širokých súvislostiach, ktoré od stáročných geopolitických

tráum vedú až k opakovaniu toxických rodinných vzorcov. Verím, že svojim ľudským prístupom, pokorou a súčasne veľkou vnútornou silou, múdrosťou, toleranciou Liová môže byť veľmi prínosnou pedagogičkou, ktorá navyše cez vlastnú formatívnu skúsenosť rozumie aj zložitým vzťahom medzi katedrami, povolaniami, generáciami.

Vedeckej a umeleckej rade FTF VŠMU **navrhujem predloženú habilitačnú prácu prijať a po úspešnej obhajobe udeliť Zuzane Liovej titul *docentka*** v odbore, v ktorom má kompetencie ako málokto z jej generácie.

V Bratislave 12. 5. 2025 doc. Jana Dudková, PhD.